

Pillanatképek négy külső-somogyi község lótenyésztéséről a XIX. századi jobbágyszabadítást követően

Lanszkiné Széles Gabriella¹

Abstract **Snapshots of Horse Breeding in Four Villages in Outer Somogy after the 19th Century Serf Emancipation.** Fonó, Büssü, Gölle, Kisgyalán villages are located in the valley of River Kapos in Somogy County (Hungary). Horse breeding used to have a considerable role in the valley of Kapos and the villages were recognized as a horse breeder area, which is proved by documents in the Archives of Somogy County, certificates as well as authentic photo collections preserved by farmers. Due to technological, economic and social changes, the circumstances of horse breeding altered significantly during the late 19th and the 20th centuries. The aim of the paper is to analyze this transformation of horse breeding in the four villages. The reminiscences and relics show snapshots from the life of a breeder community such as shows, pedigree registration, or the purchase of horse.

Keywords Somogy County, horse breeding, purchase of horse, horse name, pedigree registration

„Somogyban 1832-ben tűzte napirendre a nemesek megyei gyűlése a lótenyésztés fellendítését és létrehozta a Lótenyésztési Társulatot. Az 1845. augusztus 2-i fedeztetési jegyzőkönyv szerint Gyalán (Szerk.: ma Kisgyalán) közelében, Somogyszilban, valamint Kercseligetén volt található fedezettő istálló. Nem minden évben voltak csupán ezekben a községekben fedezettő állomások, másik 1848. évi jegyzőkönyv szerint Patalomban volt, viszont a somogyszili megszűnt. Mindig a lakhelyükhöz legközelebb eső fedezettő istállót vehették igénybe a gazdák. A jobbágyság kancáinak másfél évtizeden keresztül jó ménekkel történő fedeztetése azt eredményezte, hogy – Kapos völgyében – a jobbágyság lovai jelentős minőségi javulást mutattak. A jobbágyszabadítás után egy fél évszázaddal erről a vidékről indult el a magyar hidegvérű lótenyésztés.”²

Fonó községben a lovak számbeli növekedése 1895-től jól nyomon követhető az 1. táblázat adatai alapján, ami egyúttal a paraszti állatkereskedelem élénk voltára is utal.

¹ Kaposvári Egyetem, Agrár- és Környezettudományi Kar
E-mail: lanszkine.gabriella@ke.hu

² Király István: A Somogy megyei lótenyésztés. In Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából*. Levéltári évkönyv 13. Kaposvár, 1982, 214–215. p.

A jobbágyság felszámolása után, az átalakult és tőkés jellegű kisparaszti gazdaságok létrejöttére engednek következtetni a számok.

1. táblázat. A lóállomány alakulása és összetétele Fonóban 1895 és 1942 között

Év	Csikó		Kanca	Tenyész mén	Herélt	Összesen	Meleg vérű	Hideg vérű
	1 év alatti	1 év feletti						
1895	10	21	84	-	13	128		
1911	25	3	97	-	14	139		
1935	6	29	125	3	10	173	40	133
1942	15	29	94	3	24	165	25	140

Fényes Elek elismerően szól Somogy megye XIX. század második felének lótenyésztéséről, és ez a felívelési hullám nem kerülte el Göllét, Fonót, Büssüt és Kisgyalánt sem. Abban az időben a hagyatéki leltárok is tartalmazták az állatállomány felvételezését, ami rendkívül hasznos információkkal szolgálnak. Az alábbiakban példaként a kisgyaláni illetőségű Györfi Istvánné született Major Anna halála utáni leltár felvételéről értesülhetünk (1. kép).

A mellékelt leltárból megalapozottan következtethetünk a kor gazdasági fejlettségére és a paraszti gazdaság a felszereltségére, miközben a használt eszközök, tárgyak utalnak az életminőségre is. Ebből a leltárból kitűnik, hogy igavonás céljára a XIX. század második felében a parasztság még jobbára ökröket használt. A Györfi családban például 2 db 5 éves (tinó) ökör szolgálta ezt a célt, ugyanis a lovak melegvérűek voltak, amelyek nem az igavonásra voltak hívatottak.

A leltárban felsorolt ingatlan javak:

Egy és $\frac{1}{4}$ polgári birtok Ingóságokban:

2 db 5 éves (tinó) ökör
 1 db 3 éves üsző
 1 db meddő tehén
 1 db 1 éves üsző
 2 db ló
 2 db két éves birka
 1 db egy éves bika
 5 db öreg sertés
 3 db kas méh, méhekkal együtt

Az 1885-ös országos kiállításra Somogy megyéből 15 ló került, ebből a visszaemlékezések szerint 7 állat Kisgyalánból. „Az egyesület által felküldött 15 lóból 10 után nyertek jutalmat. Az első díjat – 400 aranyfrankot – egy gyaláni polgár lova nyerte el.”³ Mint sikerült kideríteni, Györfi József lovát illette meg ez a díj. A Somogy megyei melegvérű lótarítás a millenniumi kiállításon mutatott fel még ennél is figyelemreméltóbb teljesítményt. „1895-ben a Gazdasági Egyesület elhatározta, hogy saját költségén tizenkét parasztfogatot szállít fel a 'nagy kiállításokra'. A fogatokkal próbahajtásokat végeztek a kaposvári Honvéd téren (Szerk.: ma Berzsényi park). A lótulajdonosok között szerepelt: Fehér János Kisgyalánból. Fehér János és Kovács József Attalából pedig kiállítási érmet és fejenként 50 koronát kaptak jutalmul.”⁴ Az akkori

³ Molnár István: *Somogy vármegyei gazdasági egyesület története*. Budapest, 1929, 23. p.

⁴ Király István, i.m., 224. p.

uradalomban „kiváló hírnévnek örvendő” félvértenyészetete volt Festetics Kálmánnak Gyalánban.⁵ Azonban már az 1900-as évek elején köztudomású volt, hogy az: „Újabb időkben a nehéz fajlovak (Szerk.: fajtájú lovak) tenyésztése kapott lábra, amelyek leginkább a pinzgani, ardenni és percheron fajhoz (Szerk.: fajtához) tartoznak.”⁶ Somogy megyében a lóállomány növekedését és a bekövetkezett fajtaváltást mutatja a 2. táblázat adatai.

1. kép. Leltárív 1865-ből („Elhalt Györfi Istvánné hagyatéki leltár felvételét március 18-án 1865. évben Gyalánban.”⁷)

Folyó szám Dátumok után	Tárgyak	Beesár o. ért.			
		Egyedül Egyedül Egyedül	Egyedül Egyedül Egyedül	Összesen Összesen Összesen	Összesen Összesen Összesen
		fr.	kr.	fr.	kr.
1.	Tengerlovaj				
2.	Egyedül pótján. birtok.	10	400	1000	
3.	Egy 10. t. lo. hármas lóval			50	
4.	Egy 8. t. lo. cseltes féművel			20	
5.	Egy 3. t. lo. hármas cseltes			20	
6.	Egy 2. t. lo. hármas cseltes			20	
7.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	
8.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	
9.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	
10.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	
11.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	
12.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	
13.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	
14.	Egy 1. t. lo. hármas cseltes			20	

2. táblázat. A lóállomány alakulása Somogy megyében 1895 és 1942 között

Év	Összesen	Melegvérű	Hidegvérű
1895	54 784		
1911	61 970		
1935	61 091	27 605	33 486
1942	63 369	23 239	40 130

⁵ Ujváry Imre: Mezőgazdaság, állattenyésztés, szőlőművelés, erdőszet. In Csánki Dezső (szerk.): *Somogy vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai sorozat). Budapest, 1914, 315. p. mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/11.html. Letöltés ideje: 2011. 11. 15.

⁶ Uo.

⁷ Horváth György leszármazott tulajdona.

A lóhasználatot illetően érdekes megfigyelni, hogy a paraszt külön tartotta igazrónak az úgynevezett „kislovat”, és eladás céljára a „vérbeli” lovat, amelyet nem fogott munkára, de ha elkelt, nagy összeget kapott érte. Ellenben nagy veszteség érhet a gazdát, ha ez a ló himpókot⁸ kapott, mert így nem tudta értékesíteni.

A lótenyésztésben és a szarvasmarha-tenyésztésben a különböző fajták összlétszámának változása összefüggött. 1881-ben, mikor először osztották fel az országot tenyészkerzetekre, a vizsgált községek még a magyar szürke tenyésztő körzetbe kerültek, de már az 1888-as állategészségügyi évkönyv megjegyzi, hogy „a nyugati fajták a megyében tért kezdenek hódítani.” A szarvasmarha összlétszám változásával, szinte párhuzamosan emelkedett a szimentáli és a magyar tarka számaránya is. A magyar szürke számaránya alacsony volt, és ez fokozatosan tovább csökkent. A meglévő magyar szürke állományt is főképp az uradalomban tartották igaz öröknek. A parasztság körében az ökröket ekkor már kiszorította a ló. A jármozott ökr testfelépítéséből adódóan lomhább, lassúbb, mint a más módon felszerszámozott ló, amely gyorsaságban, ezáltal teljesítményében messze maga mögött hagyta az igaz ökröket. „A paraszti ökr tartás a jobbágyfelszabadítás után elvesztette a jelentőségét. Az igaz robot megszűnt. Az egykori telek a paraszt tulajdona lett. A saját földből igyekezett – a megélhetésen túl – a legtöbbet kihozni. A végre tulajdonába jutott saját gazdaság jobban hajtotta a munkában, mint a jobbágyfelszabadítás előtt a földesúr hajdúja. Ennek egyik következménye az lett, hogy a lomha ökrök helyébe a gyorsabb és ügyesebb vonóállatot, a lovat állította.”⁹

Az uradalmak tovább használták igavonásra a magyar szürke ökröket, mint a parasztagdák. Visszaemlékezések szerint Fonóban, Kisgyalánban, Göllében hegyi tarkát – szimentálit, illetve magyar tarkát – sohasem jármoztak. „Olyan nagy értékű állatokat nem fogtunk iga elé!” – mondja az egyik visszaemlékező. Ugyan léteztek olyan községek, ahol a hegyi tarka teheneket és az ökröket jármozták, de főként Zala megyében volt ez elterjedt. A századelőn a vizsgált négy külső-somogyi községben ez a szerepkör egyértelműen a lovak feladata volt, ugyanakkor tény, hogy magyar szürkét kis számban igazöröknek a Kegyes Tanítórend tartott az 1940-es évekig.

„A szarvasmarha fajtaváltása során a bonyhádi tájfajta Tolna és Baranya megyéből vándorolt át Somogy megyébe, viszont a hidegvérű ló Somogyból vándorolt át a két keleti szomszédos megyébe.”¹⁰ Érdekes módon azonban Tolna és Baranya a lótenyésztés, Somogy viszont a szarvasmarha-tenyésztés terén vált híresebbé. Bizonyítják ezt a különböző kiállításokon a megyék által szerzett díjak is.

Mind a fonói (1. táblázat), mind a Somogy megyei (2. táblázat) adatok alapján a bekövetkezett fajtaváltás jól érzékelhető, a melevérű lóállomány szerény mértékben, de csökkent, míg a hidegvérű ló jelentős mértékben nőtt. Magyarázatul szolgál, hogy a magyar szürke ökrök az igavonás alól egyrészt a szarvasmarha fajtaváltásnak köszönhetően kikerültek, másrészt a saját tulajdonú földbirtokon a hatékonyabb munkavégzés érdekében helyüket a lovak, és azon belül is döntően a hidegvérűek vették át. A változás hátterét vizsgálva több tényező is a hidegvérű ló jelentőségének növekedése mellett szólt. Egyrészt a háborúra való készülődésben az úgynevezett lóavató bizottságok az I. és a II. világháborúban egyaránt a „nehéz lovakat” is besorozták. Az ilyen típusú lovak nagyobb testi erejére a megnövekedett fölművelési igények miatt is szükség

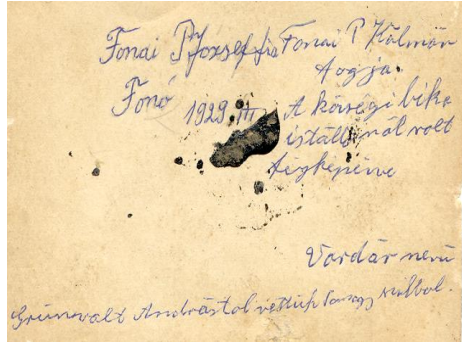
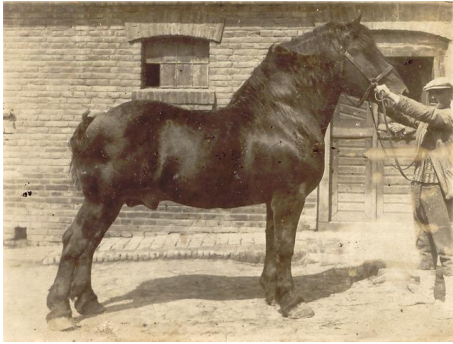
⁸ Daganat, dudor képződése a lábón.

⁹ Király István, i.m., 216. p.

¹⁰ I.m., 230. p.

volt, de a hidegvérű lovak árának növekedése is egyértelműen a fajtaváltásra ösztönzött. Az 1920-as évektől 1945-ig Fonóban a tenyészmének Fonai P. József családja kezén voltak (2–7. kép).

2–7. kép. A fonói illetőségű Fonai P. József ménjeinek néhány reprezentánsa 1929 és 1944 között

2. kép

3. kép

4. kép

Fonai P József Luk foggjak
 Fonai P Lajos aket 1936 érben
 Fonai György Vették el
 Ekszport belga Fonai József
 Laci néni Pöttendről
 Macsó néni Hegyeszentmiklósról

5. kép

Fonai P József
 Magyar Hegyes
 Tanító-rendtől
 vette magyarán 1936 érben
 Merye néni Miskolcra
 Macsó néni ment

6. kép

Fonai György
 Bálint Ferenc
 1944. J. H. m.
 Gyertyi néni
 csodór volt

7. kép

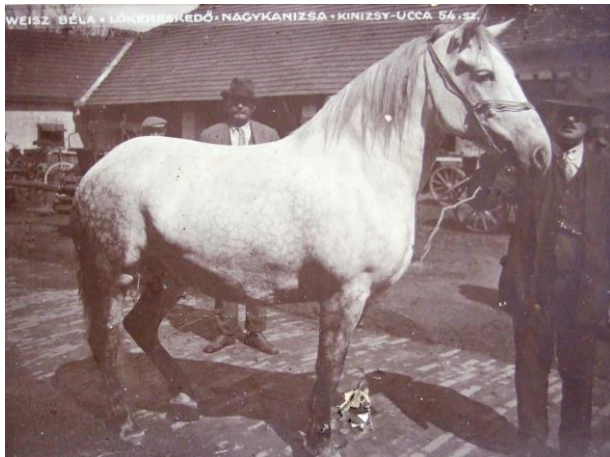
A tenyésztői előrehaladás érdekében a fedezettetéseik államilag ellenőrzött ménekkel történtek. Ilyen állami ellenőrzés alá vont mének voltak a fonói csödörök is: „Alami volt, bérbe vettük” – olvasható az 1932-ben készült fotó hátlapján. A hátlapokon megőrkített információkból sok mindent megtudhatunk a megvásárolt tenyészmének származásáról is; ez a fajta precizitás még a jegyzetelésben is jellemző a fonóiakra. Például, közvetlenül Belgiumból érkezett az Ekszport és Lutri nevű csödör. A Kegyes Tanítórendtől, valamint magánszemélyektől is vásároltak Meryeszentmiklósról, Tazsárról, Pöttendről és Somogyszobról. Még a lovat felvezető személy nevét is minden

esetben megörökítették. A fényképen található szöveg tanúsága szerint a 2. képen a községi bikaistálló látható a háttérben.

A kancák fedezetését 80 kg, később 1 mázsa búzáért vállalták, s ezért a gabona-mennyiségért addig voltak kötelesek fedeztetni „*míg csikót nem fogott a kanca*”. „*A környező falvak: Kisgyalán, Kaposkeresztúr, Mosdós, Nagyberki, Gázló, Kaposhomok kancáit is Fonai P. József tenyészetébe hozták fedeztetetni.*” Csánki Dezső művében, a Somogy vármegye monográfiájában az is olvasható, hogy: „*nemcsak a nagyobb uradalmaknak, hanem az egyes községek kispasztorainak is messze földön híresek a lovai. Eme nehéz fajlokok közül legelterjedtebb a belga származású Ardeni faj (Szerk.: fajta), főleg a Percheron.*” Erről magunk is meggyőződhetünk a Fonai György lovairól készült fotók alapján, de a községben másutt készült fényképek is a fent leírtakat igazolják (8. és 9. kép). Még oklevelek is tanúskodnak a tenyésztőmunka eredményességéről (10. és 11. kép). A Kaposváron tartott lódíjazások a földrajzi közelség révén is pezsdítőleg hatottak mind a falvak gazdasági, mind a társadalmi életére. Érdekes annak bizonyítékát látni, hogy a gazdák miként gondoskodtak lovaik törzskönyveztetéséről is (12. kép).

8. kép. Kovács János Nagykanizsára értékesített lova az 1920-as évek végén

9. kép. Bálizs Imre által vezetett lovon kislánya, Bálizs Irén ül (1930-as évek vége)

10. kép. Fonai P. József Mankó nevű hidegvérű ménjének elismerő oklevele 1938-ból

11. kép. Lengyel József Mancsi nevű kancája is oklevelet nyert 1943-ban

12. kép. Lengyel József törzskönyvezett kancájának könyvecskéje

Érdekes felidézni egy akkori, több generációs család együttélésének mindennapjait. Fonai György családjában – ahol a csődöröket tenyésztették – a munkamegosztás a következőképpen alakult: „4 fiú lévén a családban, a két fiatalabb a borjúkról, a két idősebb a lovokról, szintén két ember – az apa és a béres – a marhákról gondoskodott. Mindig mindenkinek ugyanaz volt a feladata. A nagycsalád sokáig együtt maradt a fiúk nősülése után is. A kassza az édesapa kezében volt, kitől még a családos felnőtt férfiak is tisztelettel kérték a pénzt a családi vacsorák után. Mikor még jobb anyagi feltételek teremődtek, mindegyik fiúnak építettek, vagy vettek házat, azt hívták széledésnek.”¹¹ Tisztelet és szeretet csengett ki minden szavából a visszaemlékezések során. „Mindig együtt vacsoráztott a család, és mindig beszélgettünk a régmúltról is.” Tegyük hozzá, ilyen szép eredményeket csakis úgy lehetett elérni, hogy összetartás, rend, fegyelem és munkaszeretet honolt a családban. Az eredményes gazdálkodáshoz szükséges szaktudás is generációról generációra adódott tovább.¹²

A Somogy Megyei Gazdasági Felügyelőség szakemberei sok segítséget nyújtottak a gazdák számára, akik közül Brokés Rezső gazdasági felügyelő tette a legtöbbet az előrelépés érdekében. A fonóiak nem is maradtak hálátlanok, mert Brokés Rezsőt díszpolgárrá választották 1934. szeptember 1-én. A *Köztelek* 1934. szeptember 16. száma minderről így ír: „Brokés Rezső fonói díszpolgársága. Brokés Rezső m. kir. gazdasági főtanácsost, m. kir. gazdasági főfelügyelőt első díszpolgárává választotta a Somogy megyei Fonó község, amely fejlett mezőgazdaságával és különösen magas színvonalon álló szarvasmarha-tenyésztésével messze kiemelkedik a községek nagy tömegéből és a budapesti tenyészállat kiállításokon elért nagyszerű eredményeivel országos hírnevet szerzett. Brokés Rezső díszpolgárrá választásának ez a körülmény különös jelentőséget ad, mert az állattenyésztés fejlesztésével felvirágoztatott község és érdemes gazdaközönsége juttatta ebben kifejezésre háláját és szeretetét Brokés Rezső személye iránt. Elismeréssel lehet megállapítani, hogy Fonó község a népies szarvasmarha-tenyésztés terén vezető helyen szerepel, az országos mezőgazdasági kiállításokon már a legjobb törzstenyészetekkel is eredményesen vette fel a versenyt. Ezeknek a

¹¹ Fonai György (1920–2006, Fonó) szíves közlése.

¹² Lanszkiné Széles Gabriella: *Fonó története és néprajza*. Fonó Községi Önkormányzat, 2013, 122. p

kiváló szép eredményeknek a megalapozása és biztosítása elsősorban Brokés Rezső nevéhez fűződik, aki a mezőgazdasági közigazgatásnak egyik legkiválóbb vezető tisztviselője és Somogy vármegye állattenyésztésének már több mint két évtizede lelkes irányítója. Ő szervezte meg Somogy megye kistenyésztői részére a nagyhatású svájci tenyészállat behozatalokat, kezdeményezése és támogatása mellett sikerült a vármegye népies szarvasmarha-tenyésztésének szélesebb körét bekapcsolni a törzskönyvelési munkába. Fonó község kedves kötelességet teljesített akkor, amikor Brokés Rezsőt ebben a gazdasági érdekért ritkán kijáró elismerésben és megtiszteltetésben részesítette. A díszpolgári oklevelet Fonó község közönsége díszközgyűlés keretében nyújtotta át, amely ünnepélyes alkalommal a járás és a vármegye vezető tényezőin kívül az Országos Magyar Gazdasági Egyesület és az Országos Törzskönyvelő Bizottság is képviseltették magukat. Az Országos Törzskönyvelő Bizottság nevében Wellmann Oszkár dr. elnök, az OMGE nevében pedig Konkoly Thege Sándor dr. főtitkár üdvözölték meleg szavakkal Fonó község közszeretben álló új díszpolgárát, akit az egybegyűlt gazdák lelkesen ünnepeltek.”¹³

A Magyarország vármegyei és városai monográfiatorozat Somogy vármegyére vonatkozó kötetéből további információ is megtudható Brokés Rezső munkásságáról: „A vármegye területét a pécsi állattenyésztési körzetből 1906-ban kikapcsolták és Somogy vármegye területére önálló állattenyésztési felügyelőséget szerveztek, a melynek vezetésével Brokés Rezsőt bízták meg, aki a felügyelőség teendőit még ma is végzi. Habár a gazdasági felügyelőség működési köre a gazdasági tudósítók jelentéseinek csoportosításával és fejlesztésével, továbbá a vármegyei gazdasági előadói és egyéb fontos gazdasági teendők ellátásával szélesebb tevékenységi kört nyert, a főtevékenysége az állattenyésztés fejlesztésére irányul. A gazdasági felügyelőség, a hatósággal karöltve, a köztenyésztésre használt apaállatok vizsgálatában közvetlen részt vesz és így módjában van a köztenyésztést ellenőrizni és fejleszteni, továbbá az apaállatok szükségletében mutatózó hiányokat állami támogatás mellett közvetíteni. Részt vesz a felügyelőség a tenyészállatok vásárlásában, az állatvásárok, állatdíjazások és kiállítások rendezésében és mindezek sikerét állami támogatással előmozdítja.”¹⁴

Brokés Rezső Magyar Királyi Gazdasági főtanácsos, Somogy vármegye gazdasági főfelügyelője tulajdonát képezték az alábbi fényképeket (13–17. kép, a következő oldalakon), amelyeket Brokés Edina, Brokés Rezső unokája bocsájtott rendelkezésemre.

A korszak és a régió állattenyésztésének jelentőségét, és ezen építkezve az állatkereskedelem fontosságát jól példázza a Somogyi Újság 1936. június 4-i számában megjelent tudósítás, amely a kaposvári állatvásárról számol be a következőképpen: „A vásárra felhajtottak 853 lovat és 364 szarvasmarhát, és a felhajtott állatok nagy része el is kelt.” Egy a témában született somogyi helytörténeti tanulmány végzetes hibát követne le, ha a szűkebb régió lótenyésztésének arany napjait felidézve nem tenne említést, hogy miről is szól a Göllében 1900-ban született Fekete István ’Őszi vásár’ című története. „Én a lóért voltam szomorú. Fergeteg nevezetű lovunkért, aki a huszárroknál is szolgált, és barátom volt. ...”¹⁵

¹³ *Köztelek*, 1934. szeptember 16. 890.

¹⁴ Ujváry Imre, i.m.

¹⁵ Fekete István: *Őszi Vásár*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1970.

13–17. kép. Brokés Rezső Magyar Királyi Gazdasági főtanácsos, Somogy vármegye gazdasági főfelügyelő fényképei

13. kép: „Barnümde la Couilberie” gr. Somssich (Hetes)

14. kép: „Vandale”,¹⁶ Erdősokonya állami fedező állomás

¹⁶ Vandaleról készült fényképen is látható a kor divatja a farokcsonkítás. „A lovak farokcsonkítása. Igen hasznos, célszerű és állatvédelmi érdekeket szolgáló németországi intézkedésről számol be a „Szent György” egyik legutóbbi számában Zimmermann Gusztáv dr. A német állatvédelmi törvény ugyanis a lovak kurtírozására, vonatkozóan tiltó intézkedéseket léptetett életbe és az ellene vétőkre igen súlyos büntetést – két évig terjedő fogházat és 10.000 márkáig terjedhető pénzbírságot – mér. A farokcsonkítás mindenképpen elítélendő, mert nemcsak a lovaknak jelent igen erős fájdalmat, sőt néha veszélyt – a farokcsigolyák helytelen átvágása, a tüzes vassal szokásos égetés következményeként – hanem esztétikai szempontból is káros, mert hiszen pl. egy nemesebb vérű lóról nyert összbnyomás értékét jelentősen lerontja. Jó

15. kép

16. kép

néhány évvel ezelőtt nálunk is nagy divat volt még a lovak kurtírozása, ma már azonban csak kevés helyen találunk csonkafarkú nemesebb vérű lovat, úgyszólván csak a hidegvérűeknél találkozunk még ezzel az eljárással. Nem hagyható figyelmen kívül a kurtírozásnak az a nagy hátránya sem, hogy a lovat a legyek elleni legfontosabb védekező fegyverétől, a hosszú faroktól fosztja meg. A kurtírozott ló csonka farkát reflexszerűen éppen úgy ide-oda mozgatja a legyek remélt elhajtására, mint a hosszú farkú ló, a farok mozgató izmok munkája azonban kárba vész, amellet igen sok energiavesztéssel és hiábavaló izommunkával jár az ezeknél a lovaknál fokozottan észlelhető bőrrángás, fejkapkodás, az állandó rugdalódzás, dörzsölődés, ami mind az egyéb irányban kifejthető teljesítőképesség rovására megy, amellet gyakran sérülésekkel, sőt komolyabb zúzódásokkal is jár. (Tg.)” *Köztelek*, 1934. 859.

17. kép

Ha a parasztember viszonyulását nézzük az állatállomány örvendetes gyarapodása szempontjából, akkor a következőket látjuk. Szarvasmarhánál a bikaborjú világra jötte volt az örömtelibb esemény, hiszen tenyészbikaként lehetett esetenként értékesíteni a törzskönyvezett állományból származó bikát. Lovaknál fordított volt a helyzet, mert ott a gazda a kancacsikó születésének örült jobban. Ha még egy kicsit tovább fűzzük a gondolatot, egy családban az sem volt mindegy, hogy „szerszámmagató vagy szerszámszaggató látja meg a napvilágot” az ember gyerek esetén. A lány világra jöttét általában kevésbé lelkesen fogadták, mint amikor fiú született, mert az előbbit „szerszámfloggatónak” titulálták, ugyanis a lovat fel tudja szerszámozni, de dolgozni már nem ő fog vele. A „szerszámszaggató” az a fiúgyermek volt, aki pozitívabb megítélés alá esett.

A II. világháború nem hagyta érintetlenül a falvak lóállományát. Lóbehívók érkeztek több helyre is. A lovak katonai lóosztályzó igazolványt kaptak, amelyben minősítették azokat (18. és 19. kép).

18. és 19. kép. Katonai lóosztályzó igazolvány 1942-ből

Országos kancatörzskönyvi név: 3340 <i>Baba</i>		Osztályzó: T-I
Született: 1939	Használati név: <i>Baba</i>	Ídyegek a ló nyakánál: <i>167-198-39</i>
Színe jegyei: <i>s. ponya, hóha, poróca</i>		Méretek: <i>167-198-39</i>

M. kir. Nagykamizsa Állami Melegítő Katonai Osztág Parancsnoksága

Igazolvány.

Erzsebet *Erzsebet* *7000* lak

3340 ló. számú *Erzsebet* nevével *1939* évi születésű

T. Erzsébet színű kancája, osztályzata: **T-I**

Kelt *Bjuni 1942* *Bjuni 14.*

Erzsébet
mentőbiztos parancsnok

„Történt olyan eset is, hogy Erdélyt, Bosznia-Hercegovinát, Szerbiát is megjárta a ló, és a háború után értesítették a gazdát, hogy haza lehet hozni a lovat, túlélte a

szolgálatot. Az átadó katona így adta át: »Kicsit természetes« (Szerk.: akaratos). A válasz erre így hangzott: »Nekem mondja, én neveltem. « Mikor hazakerült a ló, három napig feküdt. »¹⁷

Olyan is előfordult, hogy Zaranyban (Szerk.: Kaposvárhoz tartozó puszta, a várostól északi irányban) szélnek eresztett lovak egyike is hazatért. A falu felé közeledő lóról találgatták, kié lehet. „Ha lenek gyün, Bálizséké!!!” – Valóban övék volt a ló, és örömeiben sokáig „nyehgett” (Szerk.: nyerített). „Érkeztek idegen lovak is, akik csak bánatosan rátették a fejüket az istállóajtóra, kérték a bebocsájtatást. Fájó szívvel ugyan, de el kellett zavarni őket, mert akinél »fogott ló« volt, az azonnal mehetett »Taszárra robotba«, a repülőtér építésére. Mégis kénytelenek voltak fogott lóval dolgozni, ha nem volt otthon a saját ló. Ilyenkor nyelvi akadályok is előfordulhattak, a ló bolgár volt, a gazda magyar. A vezényszavakat nem értve nem hajtotta végre a ló az adott utasítást. »¹⁸

Előfordult, hogy az eke elé befogott ló a mennydörgés hangjára megindult a fa alá fedezéket keresni, mert tüzérló volt a háborúban.¹⁹ Kisgyalán Fonó szomszéd községe, ahol hasonlóképpen fontos és szeretett állat a ló. A kisgyalániak falucsúfolója belgaként tartja számon az itt lakókat. A magyarázat szerint a belga fajtájú hidegvérű ló tenyésztésével intenzíven foglalkozott a község, amelyet a magyar muraközi ló nemesítésére használtak. A ló helyet kapott még a kisgyaláni címerben is. A XX. század első felében a hidegvérű, nagy testtömegű, szilárd szervezetű, nyugodt vérmérsékletű ló kedvelt társává és munkaeszközzé vált a parasztságnak, mind eke elé fogva (20. kép), mind pedig különböző szállítási munkálatokra használva.

20. kép. Szántó paraszt (Mérei Vendel, Kisgyalán)²⁰

¹⁷ Pintér Gyuláné Zóka Mária (1925–2010, Fonó) szíves közlése.

¹⁸ Kisfonai Sándorné Bálizs Irén (1933–2009, Fonó) szíves közlése.

¹⁹ Széles Tibor (1929–2000, Kisgyalán) szíves közlése.

²⁰ A szántó paraszt Mérei Vendel. „Mai birtoka 25 magyar hold. 1933 óta községi esküdt.” Szeghalmi Gyula 1939: Dunántúli vármegyék

A városi fuvarozásban is előszeretettel alkalmazták – nagy testi erejének köszönhetően – a hidegvérű lovat. A kaposvári, 1916-17-ben létesített MIR (Szerk.: Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság) malom épülete előtt elhaladó fogatokat látványa a korabeli képeslapon egyértelmű bizonyítéka ennek az állításnak (21. kép). Úgyszintén a falvak fuvarozásában is ugyanolyan fontosságú volt a hidegvérű ló szerepe. Büssüből is fogatokkal szállították a gabonát a MIR malomba (22. kép). Fordított esetre is volt példa mikor a MIR malomból történt a falu irányába a szállítás. A Kanadában kivándorolt Széles Ferenc (1885–1962) feleségétől kapta a levelet a következő üzenettel: *„Rossz a termés, gyere haza Feri, nem tudunk megélni, nincs liszt!”* Kis idő elteltével az egész falu összecsendült arra a látványra, hogy nagy herélt lovak raklapos stráfos kocsin (23. kép) hozták a MIR malomból a lisztet. *„A dollár akkor is dollár volt. Széles Ferenc befizette Kanadában a liszt árát, és Kaposvárról elhozták a lisztet Gyalánba.”*

A fonói malom előtt is hosszú kocsisorok várakoznak (24. kép, a 174. oldalon), de a lengyeltóti uradalom tőzeg szállítását illusztráló kép (25. kép, uo.) is igen szemléletes.²¹ Ezek a fotók az 1910 és 1940 közötti időszakban készültek.

21. kép. A kaposvári MIR malom épülete (képeslap az 1930-as évekből)

²¹ Szállítással kapcsolatos érdekesség, a mozdony vontatás lebonyolítása lovakkal. Mohács Vasútállomás, a megye első vasútvonalának állomása. Az Első Duna Gőzhajózási Társaság építtette 1856-ban. A vasút ipartörténeti érdekessége, az első mozdony a „Mohács” nevet viselte, és 258 lóerős volt. Ezt Csehországból hajóval hozták Mohácsig, de mivel még nem volt meg a vasútvonal, 24 ló vontatta a rossz országúton Úszögre 3 nap alatt. A kigyulai (belvárdgyulai) dombon még 12 lovat kellett eléje fogni. Mohács – Magyarország vasútállomásai és vasúti megállóhelyei. www.vasutallomasok.hu/allomas.php?az=mhcs Letöltés ideje 2016. 04. 04.

22. kép. Büssüből gabonaszállítás a MIR malomba

23. kép. Stráfoskocsi 1900 körül

24. kép. A piaristák taszári uradalmának gőzmalma Fonóban

25. kép. A lengyeltóti uradalom tőzegtelepének kiaknázása

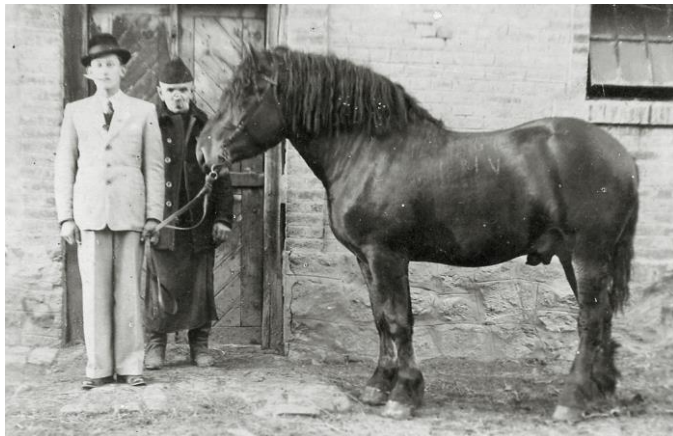
Mindkét világháborúban egyaránt fontos szerep hárult a lovakra. A szállítási feladatok úttalan utakon is rájuk várt, amit az úgynevezett országos járművekkel (26. kép) oldottak meg. „Az országos járművek nagyobb mozgékonyaságukkal a nehéz terepviszonyok között is egyaránt alkalmasak voltak személy és anyagszállításra, a csapatok mozgásának követésére. Katonai szempontból rendkívül nagy előnyt jelent, hogy a közúti fogatolt vontatás alárendelt jelentőségű utakon is lebonyolítható (taliga és szekérutak), a túl nem terhelt, könnyű szerkezetű jármű a terepen is mozoghat, az útról légi veszélyeztetés esetén le tud térni. A szekér tehát terepjáró tulajdonságokkal is rendelkezett. Kedvezőtlen, hogy a ló ellenséges ellenhatással szemben (lövedék, gáz) érzékeny, lovak etetésére nagy mennyiségű lótápot kell utánszállítani (ez az utánszállí-

tás szempontjából holt súly). A ló ápolásra és kímélésre szorul, így a lóvontatás napi térfolyása korlátozott. (...) Leginkább a Magyar Királyi Honvédség gyaloghadosztályai, illetve Sereg és csapatlovassági szervezetei használtak tekintélyes számban (nyerges és igás) lovakat, mivel szervezetükben a lovas katona (huszár) és a tüzérségi eszközök, illetve a hadtáplépcső (vonat) mozgatása főként lovakkal valósult meg. (Emellett megfelelő mennyiségű gépesített eszköz hiányában a II. világháború során továbbra is jelentős szerephez jutott a sereglovasság tüzérségi támogatási rendszerén belül a lóvontatású tüzérség. Ugyanakkor a fogatolt hadtápellátásnak is voltak előnyei: a járművek gyártása nem igényelt jelentős ipari háttérrel, a lovakat a mezőgazdaság »állította elő«, ez a szállítási rendszer üzemeltetése során nem igényelt benzint.”²²

26. kép. Szekér, vaslőcsős országos jármű hosszabbított nyújtóval T. "H" (1951)

27. kép. Puska Ferenc Kari nevű sötét pej ménjével (1948)

²² Az 1854m kincstári jármű és az 1882m országos jármű – EPA. epa.oszk.hu/02700/.../epa02735_katonai_logisztika_2015_2_250-275.p. Farkas Zoltán, Fröhlich Dávid: Az 1854 M kincstári jármű és az 1882 M országos jármű- fogatolt szállítóeszközök az osztrák magyar és a magyar haderőben XIX.- XX. században.

Somogy vármegye Gazdasági Felügyelőségének irányelve az állattenyésztést illetően 1948-ban így hangzott, amely a hidegvérű lótenyésztés fontosságára is kitért: „Elsősorban az agrárlakosság az állattenyésztés iránt mutat nagy hajlamot és kedvet, ami a vármegyei állattenyésztés mennyiségi és minőségi színvonalán is megmutatkozik. Ennek fejlődési lehetősége nyilván korlátlan. (...) Az agrárlakosság az állattenyésztésből legnagyobb hajlamot és kedvet, a szarvasmarha tenyésztés iránt tanúsítja, úgyszintén a hidegvérű lótenyésztés és sertés tenyésztés iránt is nagy érdeklődést tanúsít.”²³

Még ugyanezen év február-márciusában történt, hogy összeszedték a csődöröket, így a 27. képen (előző oldal) látható göllei mént is, és „elvitték az állam részére, kifogásolták, hogy a kisgazdák kezén legyen. Karádon szedték össze a csődöröket, Gölléből három fiatal monyast²⁴ vittek Karádra. A gazdák meg voltak elégedve azzal, amit fizettek értük. Ennek a ménnek az öreganyja kétszer volt a háborúban 1940-ben a Felvidéken, azt követően pedig 1943-ban Erdélyben. A kemencét keréken húzta a háború alatt. Kaptuk az értesítést, hogy jó szándékú nyugodt ló volt, nem volt goromba és nem kellett neki ostor. Fél lábszárig érő sárba, máléban, úttalan utakon húzta a kemencét. Gölléből három gazdák által nevelt mura, és belga hidegvérű csikókból hatot vittek el a háborúba, visszajött mind. A képen lévő Karinak az öreganyja és anyja is törzskönyvezett volt.”²⁵

Karinak az öreganyja idejében is megeset – Fekete István idézve – hogy: „1908-ban vagy 1910-ben is előfordult még Göllében is, hogy Bíró Pali Sándorék két gyönyörű, drága fiatal lovát úgy kivezették az istállóból – ami a házzal össze volt építve –, hogy soha senki nem tudott róla többet. Persze éjjel vitték el a lovakat, amikor legmélyebben alusznak az emberek, de nem vakkant egyetlen kutya, a dobogásra nem ébredt fel senki, mert a lovak lába rongyba volt kötve ...”²⁶ Talán nem megleő, hogy ez így történt még az 1980-as években is, amikor Kisgyalánban két hidegvérű pej kancát vezettek ki a termelősövetkezet istállójából, és ezeknek sem bukkantak soha a nyomukra.

Az egyszerű gazdálkodó paraszt emberek lovak iránti szeretete és a mindennapi munkában az irántuk való igény, szinte végigívelt a teljes XX. századon. Érdekes, hogy a termelősövetkezetek korszakának kezdeti időszakában a loállományon belül elsősorban a hidegvérű lovak arányának növekedését szorgalmazták. „Már tévesz alapon vetettünk 1953-ban. Akik nem á'tak be, azokat a legmesszebb eső táblákba tagosították ki. Esős nyár volt ez az év.” Ekkor már az állatokat is kötelezően be kellett vinni a termelősövetkezetbe. Erre az időre már az uradalmi épületek lebontása is megtörtént, és az állatokat különböző gazdák istállóiba helyezték ki. Főként a ló volt mindenki számára kedves, szinte családtagként kezelték mindenhol. A remény élt hogyha „megváltkozik, kihozzuk a lovat.” Községeinkben – Göllében, Kisgyalánban, Fonóban és Büssüben – egyaránt a legkedveltebb csak „muralóként” emlegetett muraközi ló volt.

A korszak hétköznapi eseményeit felidézve az is megtörtént, hogy a lovak miatt még barátságok is tönkre mentek. Ugyanis a bevitt lovat eladták, a termelősövetkezet azonban egy éves működés után felbomlott, így már azt a lovat nem lehetett kivinni.

²³ Kérdőív a 100100/1948 I.3. F. M. Számú rendelet alapján. Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára, Somogy vármegye Gazdasági Felügyelőség iratai.

²⁴ Mén.

²⁵ Puska Ferenc (1931, Gölle) szíves közlése.

²⁶ Fekete István: *Ballagó idő*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1976, 38. p.

Ugyancsak lovakhoz kötődő ügy folytán más esetek is okot adtak a perpatvarra. Mikor a TSZ tag a „volt” saját lovaival úgymond magán célra használta a fogatot, hiába védekezett, hogy ő tulajdonképpen másnak szándékozott segíteni a fogat igénybevitelével, de ez egyéni érdekeknek minősült a nagy, a szövetkezeti közös érdekekkel szemben. A büntetés takarmányelvonás lett, ami azt jelentette, hogy saját magának kellett gondoskodnia a takarmányról, a ló etetéséről. Bármilyen furcsa is, de a lovakhoz sokszor szorosabb kapcsolat fűzte az embereket ezekben a zűrzavaros időkben, mint egymáshoz (28. és 29. kép)²⁷

28. kép. Fekete József „téesz-fogattal”

29. kép. Széles Tibor Lujza nevű lovával

Abban az időben Fonó, Büssü és Kisgyalán egy termelőszövetkezetbe tartozott. Király Lajos az 1960-as években összegyűjtötte Büssüben a háziállatok névadási szokásait, köztük a lovakét is. Tekintettel arra, hogy ez számos tanulsággal és meglepő következtetéssel szolgál, a tanulmány néhány fontosabb gondolatát a következőkben idézem:

„Büssü Somogy megye kaposvári járásának egyik kisközsége a Kapos völgye környékén. Ez a vidék régóta híres belterjes állattenyésztéséről. Különösen a sertés- és szarvasmarha-tenyésztés fejlett, de egyéb hasznos háziállattal is szívesen foglalkoznak. A termelőszövetkezet megalakulása előtt lovat is sokat tartottak, számuk most már a mezőgazdaság gépesítése következtében egyre csökken. Juhokat és kecskéket csak elvétve találunk a faluban. Gyűjtésem célja a legfontosabb háziállatok (lovak, szarvasmarhák, sertések) tulajdonneveinek összeírása volt. A parasztember ugyanis értékes, kedvelt háziállatainak nevet ad, és a munka végzése közben, etetéskor, tereléskor stb. néven szólítgatja őket, pl.: Szódrös, Rigó, Bandi (lovak), Zsömle, Rózsa, Szekfű (tehének). A névadásnak egyik indítóoka érzelmi eredetű. Az állatoknak néven való szólítgatását a mezei munka is szükségessé teszi, hiszen a lovak, marhák hajtása, terelése, hívogatása nevek nélkül szinte lehetetlen. (...) A gazda által adott állatnevek bekerülnek az adásvételi szerződés alkalmával kiállított járlatlevelekbe (passzusokba) is. Ilyenkor a név mellett még az állat nemének, korának és különös ismertetőjegyeinek a leírása is szükséges. Újabban a községi tanácsok is számba veszik, „anyakönyvezik” a faluban található lovakat, marhákat, sertéseket. Összeírásukban feltüntetik az állat

²⁷ Lanszkiné Széles Gabriella: *Kisgyalán története és néprajza*. Kisgyalán Községi Önkormányzat 2007, 69. p.

fajtáját, nevét és korát. (A sertések összeírásában a név nem szerepel.) A termelőszövetkezet leltárában lovak, fejőstehenek és törzskönyvezett anyakocák szintén név szerint szerepelnek. Gyűjtésem folyamán arra törekedtem, hogy az értékesebb háziállatok (ló, szarvasmarha, sertés) valamennyi használt tulajdonnevét feljegyezzem. Mivel a tulajdonnevek adásának módja is érdekelt, felírtam az állatok fajtáját jelölő közszavakat is. Például lovaknál a következő főbb fajtákat különböztetik meg: hidegvérű, melegvérű és sodrott ló (ez utóbbi keresztezett ló típus, a „nehéz” kancát „könnyű” csődörrel fedeztetik be). Feljegyeztem továbbá azokat a kifejezéseket, amelyek az állatokat színük, testi tulajdonságaik, felépítésük, munkabírásuk, fogyatékoságuk, stb. alapján jelölik meg, pl.: sárgaderes, tűzött sárga, almásderes, lámpás fejű (a ló egész homloka fehér), sződrös (sződör, azaz eper nagyságú és alakú foltok vannak a szőrben), kaptás (dagadt lábú ló), stb. ...

1. A lovak tulajdonnevei. A termelőszövetkezet megalakulása előtt a nyolcszáz lakosú községben 103 pár fogatos ló volt. A mezőgazdaság gépesítése következtében már csak 36 párt tartanak, de ez a szám is hamarosan csökkenni fog. Gyűjteményembe felvettem a közelmúltban eladott lovak nevét is, így a témát 94 lóval kapcsolatban tanulmányozhattam. Ez hasznos volt azért is, mert a tsz-nél bizonyos „átkeresztelési” tendencia mutatkozott. Az egyéni gazdálkodás idején ugyanis nem keltett zavart az, ha a községben több lónak Csillag volt a neve. Mikor azonban a lovak átkerültek a tsz állományába, megtörtént, hogy 4-5 lovat is Csillagnak neveztek. Kezdetben ezeket így jelölték: Csillag I., Csillag II., Csillag III., stb. Hamarosan rájöttek arra, hogy ez a tájékozódást zavarja, ezért csak egy lónak hagyták meg a Csillag nevet, a többinek más, új nevet adtak. Ugyanígy jártak el több hasonló esetben is. Ezek a hirtelen adott nevek azonban már nem olyan színesek, érdekesek, mint a régiéek, ugyanis kiválasztásuk alkalmával nem érvényesülhettek a régi névadási szempontok. Ilyenkor nem nagyon gondoltak az állat jellemző, más állatoktól megkülönböztető tulajdonságaira, hanem sok esetben találmorra alkalmaztak egy régi, de még le nem foglalt ló nevet. Ezért ismétlem, a lovakra vonatkozó vizsgálatom nem a mai állapotokra, hanem a közelmúltra vonatkozik. Jegyzékemben a név után közölt szám azt jelenti, hogy közvetlenül a tsz megalakulása előtt hány azonos nevű ló volt a faluban: Sződrös (11), Csillag (9), Mancsi, Remény (7), Bandi (6), Rigó, Laci (5-5), Lenke (4), Kесе, Csinos (3-3), Baba, Gidra, Kincös, Madár, Sári (2-2). Az alábbi neveken csak egy lovat neveztek: Almás, Bársony, Csibész, Dáma, Föcske, Hajnal, Holló, Játék, Juci, Julcsa, Jolán, Kacér, Kató, Magri, Mirza, Möggyes, Rajkó, Sárkány, Szellő, Tündér, Vilma, Zsivány. Az előbbi felsorolásból is látható, hogy a névadás legfontosabb szempontja, oka, iránítója az állatok színe. Ezen belül az egyik csoportba azokat a tulajdonneveket sorolhatjuk, amelyeknek közszói jelentése közvetlenül fejezi ki az állatok színét, pl.: Kесе (fehér, szürke), Möggyes (pirosas), s ilyenek még Sződrös, Csillag, Almás.

A tulajdonnevek egy másik csoportja már nem így közvetlenül fejezi ki a szőrzet színét, hanem csak közvetve, más, hasonló színű állatok, tárgyak közneveiből lesz a tulajdonnév. Ezek tehát utalnak a nevet viselő állat színére, pl.: Holló, Rigó, Föcske, Bársony (fekete színű). Előfordul azonban, hogy ilyen neve van nemcsak a fekete, hanem a szürke vagy pej lónak is. Ennek a dolognak egyszerű magyarázata van. A lovak nevüket még csikó korukban kapják, akkor gyakori köztük a fekete színű. De 6-8 hónapos korukban átvedlenek, és a színük is sokszor megváltozik. Egyes tulajdonnevek a parasztember ragaszkodását, szeretetét fejezik ki gazdálkodásuk nélkülözhetetlen segítője iránt. Várkonyi Imréné a lovainak Kincös, Remény neveket adott. A névadás okairól a következőt mondta el: »Remény azért lótt, mer abba vót reménység, a másik

Kincös vót, mer ah hozza a kincset. « Ilyen nevek még: Csinos, Hajnal, Kacér, Madár, Rajkó, Tündér. Más esetben az állatok nemük szerint férfi-vagy női nevet kapnak. A kanca lovak női nevet, a herétek férfinevet. Pl.: Mancsi, Jolán, Lenke, Sári (érdekes, hogy ez utóbbi néven csak sárga kancákat neveznek), illetve Bandi, Laci stb. Ezeknek a lovaknak általában nincs különösebb megkülönböztető jegyük. A lovak névadásánál beszélhetünk bizonyos 'névöröklésről' is. A büssüi parasztemberek (pógárok) névadási gyakorlatában sűrűn előfordul, hogy az anyakanca csikója örökli az anyja nevének első kezdőbetűjét: »Az anyjának az eső bötüje eggyezzen a fiáéval. Remény csikaji Rézi, Ringyó; Madár csikaji Mőggyes, Mancsi.« A Somogy megyei Büssü községben a lovak névadásának módja nagyjából megegyezik a Borsa völgyiével (Márton Gyula: A kolozsmegyei Borsavölgy állatnevei 10-12). Természetesen Büssüben is előfordul, hogy néhány ló név keletkezési módját nem tudjuk megmagyarázni. Lehet, hogy a névadásnak nem volt sem tárgyi, sem szemléleti alapja, hanem a gazdának csupán megtetszett egy név, és ezt adta kedvelt állatának, pl. Mirza, Dáma, Magri stb. »²⁸

A Kisgyaláni Petőfi Termelőszövetkezetbe az 1970-es és 80-as években tenyészméneket helyeztek ki, ezek Fonóban kaptak helyet (30. és 31. kép). 1972-től újra lehetett lovat venni, és a muraközi lovak foglalták el több gazdánál a helyüket az istállóban.

30. és 31. kép. Fonai Tibor a termelőszövetkezet kihelyezett ménjeivel

Alig néhány évtized elteltével, azonban már egy ló ereje is soknak bizonyult. Miután a ló gazdát cserélt, az üzlet nyelbeütése után illet meginni az *á' domást* a jó vásárra. Ezért már kicsit jó kedvűen vezették be a muraközi csikót az istállóba. Vezették, mert két gazdára tett szert egyszerre a csikó, azon oknál fogva, hogy az 1980-as években már egy ember nem tudta kihasználni a rendelkezésre álló „lóerőt”. „Sok” volt az egy csikó, és a traktorok már ekkor erős konkurenciát jelentettek számukra. Azonban szénát hordani, kukoricát húzatni a háztáji kertekben még szívesen alkalmazták. Édesapám és barátja közösen vásárolt lovat több alkalommal, amit a mi istállónkban kvártélyoztak el. Édesapám minél előbb szerette volna az új csikó tulajdonságait kiismerni, ezért kiadta a vezényszót: „*Auf!*” A csikó annak rendje-módja szerint feladta a hátsó lábát. Az első lábánál is ugyanígy elhangzott a felszólítás, amire a csikó a füle botját sem mozgatta. Párszor megismételte a parancsot eredmény nélkül. Mire legyintett egyet: „*A' ez a Jóska lába!*” – így hát az engedetlen lábat tovább nem kérte semmire.

²⁸ Király Lajos: A háziállatok tulajdonnévadásának módjai Büssüben. *Magyar Nyelvőr* 89. évf. 1965. január–március 1. szám. 94–96. p.

Epilógus

Ma már csak maradványaiban van meg az egykor híres göllei hidegvérű ménés, amely a Korona Termelő és Értékesítő Szövetkezet tulajdonában van. A ménésvezető Zsiga Lajos Dolly nevű kancájával 2008-ban I. díjat nyert a Kaposvári Állattenyésztési Napokon. A két évvel ezután készített interjúban így beszél a ménesről és magáról: „Már a negyvenes években is jelentős hidegvérű lótenyésztés folyt Göllében, amit jól mutat, hogy 1945 és 1948 között 300 kancát tartottak nyilván községünkben. (...) Tősgyökeres Gölleiként családom életében is fontos szerepet játszott a ló, főleg nagyapám révén, akinek jó pár vemhes kanca állt mindig az istállójában. Így elmondhatom, hogy mióta az eszemet tudom, nagyon sok jó érzéssel és odaadással viseltem ezen állatfaj iránt. (...) Sajnos a termelőszövetkezet szétválását követően 1992-ben megszűnt a törzstenyésztés Göllében, és mára már csak egy 8 kancát számláló kicsi, de genetikailag annál értékesebb állomány maradt meg. (...) A lovak miattam maradhattak eddig is, és valószínű, hogy az én távozásommal majd nekik is menniük kell. A gépesítésnek köszönhetően – néhány szűk szegmens kivételével – a lónak megszűnt az eredeti funkciója. Úgy gondolom, hogy a ló jövőjét – a magyar hidegvérűt is beleértve – pusztán személyi tényezők alakítják majd. Vagyis az fog lovat tartani, aki szereti. Mert ezt csak szerelemből lehet csinálni...”²⁹

32. és 32. kép. Zsiga Lajos hidegvérű lovaival³⁰

Felhasznált irodalom

Farkas Zoltán, Fröhlich Dávid: Az 1854 M kincstári jármű és az 1882 M országos jármű – Fogatolt szállítóeszközök az osztrák magyar és a magyar haderőben XIX–XX. században. *Katonai Logisztika* 2015/2. szám 250–275. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_250-275.pdf.

Fekete István: *Ballagó idő*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1976.

Fekete István: *Őszi Vásár*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1970.

Kérdőív a 100100/1948 I. 3. F. M. Számú rendelet alapján. Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára, Somogy vármegye Gazdasági Felügyelőség iratai.

²⁹ Rajczi Balázs 2010. A hidegvérű ló hasznosítása napjainkban. http://www.hidegverulo.hu/text_text.php?t_id=191.

³⁰ Fotó: Rajczi Balázs.

- Király István: A Somogy megyei lótenyésztés. In Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából*. Levéltári évkönyv 13. Kaposvár, 1982.
- Király Lajos: A háziállatok tulajdonnévadásának módjai Büssüben. *Magyar nyelvőr* 89. évf. (1965) január–március 1. szám.
- Köztelek*, 1934. szeptember 16. Letöltés ideje 2014. 04. 04.
- Lanszkiné Széles Gabriella: *Kisgyalán története és néprajza*. Kaposvár, Kisgyalán Községi Önkormányzat, 2007.
- Lanszkiné Széles Gabriella: *Fonó története és néprajza*. Kaposvár, Fonó Községi Önkormányzat, 2013.
- Molnár István: *Somogy vármegyei gazdasági egyesület története*. Kaposvár, Uj-Somogy Lapkiadó, 1929.
- Mohács – Magyarország vasútállomásai és vasúti megállóhelyei. www.vasutallomasok.hu/allomas.php?az=mhcs. Letöltés ideje 2016. 04. 04.
- Rajczi Balázs: Negyvenhárom év a göllei hidegvérűekért. Interjú Zsiga Lajossal. *Magyar Hidegvérű Információs Oldal és Adatbázis*. http://www.hidegverulo.hu/text_text.php?t_id=191 Letöltés ideje 2014. 04. 04.
- Rajczi Balázs: *A hidegvérű ló hasznosítás napjainkban*. 2010. http://www.hidegverulo.hu/text_text.php?t_id=191 Letöltés ideje 2016. 04. 02.
- Somogyi Újság*, 1936. június 4.
- Szeghalmi Gyula: *Dunántúli vármegyék Budapest*. A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, 1939.
- Ujváry Imre: Mezőgazdaság, állattenyésztés, szőlőművelés, erdészet. In Csánki Dezső (szerk.): *Somogy vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai sorozat). Budapest, 1914, 315. p. mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/11.html. Letöltés ideje: 2011. 11. 15.

A cikkben bemutatott képek a szerző saját gyűjtései.